

Socjologia cyfrowa

RENATA WŁOCH

Socjologia cyfrowa

O uspołecznieniu technologii
i technologiach uspołecznienia



Wydawnictwo Naukowe Scholar
Warszawa 2025

Recenzje:

dr hab. Sławomir Mandes, prof. UW

dr hab. Magdalena Szpunar, prof. UŚ

Redakcja i korekta: Magdalena Mendys

Projekt okładki: Maryna Wiśniewska

Ilustracja na okładce: Hilma af Klint, *Stanowisko Buddy wobec ziemskiego życia* (1920), Wikimedia Commons

Copyright © 2025 by Wydawnictwo Naukowe Scholar Spółka z o.o.

Copyright © 2025 by Renata Włoch

Publikacja książki dofinansowana przez Uniwersytet Warszawski
w ramach programu „Inicjatywa Doskonałości – Uczelnia Badawcza”

ISBN 978-83-68091-55-7 (wersja papierowa)

ISBN 978-83-68091-68-7 (wersja cyfrowa)

doi 10.7366/9788368091687

Wydawnictwo Naukowe Scholar Spółka z o.o.

ul. Oboźna 1, 00-340 Warszawa

tel. 22 692 41 18; 22 826 59 21; 22 828 93 91

dział handlowy: jak wyżej, w. 108

e-mail: info@scholar.com.pl

www.scholar.com.pl

Wydanie pierwsze

Skład i łamanie: Dariusz Piskulak

Wydrukowano w Polsce

Moim Chłopakom

Spis treści

Wprowadzenie	13
Socjologia – socjologia technologii – socjologia cyfrowa	13
Inspiracje i motywacje	24
Kwestie redakcyjne	27
Podziękowania	30
 Część I. Teoretyczne ujęcia technologii	 33
 Rozdział 1. Technologia w klasycznych ujęciach teoretycznych	 35
Wstęp	35
Technologia na marginesie: Max Weber, Émile Durkheim, Georg Simmel	36
Maszyny rozwijają kapitalizm: Karol Marks	40
Technologia wyraża ludzką naturę: Thorstein Veblen	44
Technologia determinuje zmianę społeczną: William Fielding Ogburn	49
Technologia jest źródłem emancypacji i opresji: Lewis Mumford	52
Technologia kształtuje percepcję: Harold Innis i Marshall McLuhan ...	55
Technologia w chaosie pojęciowym	60
Technologia determinuje	65
Uwagi końcowe	68
 Rozdział 2. Technologia w ujęciach teoretyków nowoczesności i ponowoczesności	 69
Wstęp	69
Technizacja cywilizuje: Norbert Elias	71
Technologia zniewala: Herbert Marcuse	73
Technologia kolonizuje: Jürgen Habermas	76
Technika podporządkowuje: Jacques Ellul	79

Technologie służą władzy: Michel Foucault	82
Technologia rodzi ryzyko: Ulrich Beck	85
Technologia strukturyzuje: Anthony Giddens	88
Technologia komplikuje: Niklas Luhmann	90
Technologia upłynnia: Zygmunt Bauman	93
Technologie medialne symulują: Jean Baudrillard	94
Technologie cyfrowe kontrolują: Gilles Deleuze	97
Technonauka splata się z kapitalizmem: Jean-François Lyotard	100
Technologia w tle: Pierre Bourdieu i Erving Goffman	102
Uwagi końcowe	104

Rozdział 3. Technologia w ujęciach teoretyków społeczeństwa

informacyjnego i sieciowego	106
Wstęp	106
Technologie intelektualne tworzą społeczeństwo postindustrialne:	
Daniel Bell	107
Technologie trzeciej fali tworzą społeczeństwo informacyjne:	
Alvin (i Heidi) Toffler	111
Technologie informacyjne umożliwiają komputopię: Yoneji Masuda ...	114
Technologie komunikacyjne są fundamentem społeczeństwa sieci:	
Manuel Castells	116
Geneza społeczeństwa sieci	118
Usieciowiona gospodarka	119
Usieciowiona polityka	120
Globalny wymiar społeczeństwa sieciowego	123
Społeczeństwo cyfrowe jako społeczeństwo sieci	124
Nowe media stymulują usieciowienie: Jan van Dijk	126
Technologie cyfrowe rekonstruują hierarchie władzy: Saskia Sassen ...	133
Uwagi końcowe	135

Rozdział 4. Studia nad nauką i technologią

Wstęp	137
Wiedza i nauka są tworzone społecznie	138
Laboratoria też wytwarzają wiedzę społecznie	141
STS: technologia i społeczeństwo warunkują się wzajemnie	142
SCOT: technologia jest konstruowana społecznie	146
Technologie należy badać symetrycznie	146
Technologia wyłania się w procesie elastycznej interpretacji	149
Technologia może stawiać opór	151

ANT: technologia jest aktantem	156
Technologię trzeba badać nieszablonowo	156
Rzeczywistość jest i materialna, i konstruowana	159
Technologia jest sprawcza	164
SST: technologia jest kształtowana społecznie	170
Technologia nie ewoluuje w próżni	170
Systemy technologiczne nabierają rozpędu: Thomas Hughes	172
Artefakty realizują politykę: Langdon Winner	173
Technologia jest upłciowiona: Judy Wajcman	175
Rozwój technologii kształtują wyobrażenia: Sheila Jasanoff	180
Uwagi końcowe	184
 Rozdział 5. Teoretyczne ujęcia materialności technologii	187
Wstęp	187
Ujęcia materialności w kręgu STS	189
Technologia w hybrydzie: Donna Haraway	189
Materia jest performatywną wielością: Annemarie Mol i John Law	194
Technologie mają afordancje: Ian Hutchby	198
Obiekty skupiają społecznienie: Karin Knorr Cetina	201
Infrastruktury i obiekty graniczne: Geoffrey Bowker i Susan Leigh Star	203
Podejścia socjomaterialne	208
Technologia jest dualna: Wanda Orlikowski	208
Technologia przeplata materię i działanie: Paul Leonardi	211
Nowy materializm	213
Uwagi końcowe	217
 Część II. Teoretyczne ujęcia cyfrowości	219
 Rozdział 6. Teoretyczne ujęcia technologii cyfrowych	221
Wstęp	221
Technologie cyfrowe a technologie informacyjno-komunikacyjne i nowe media	223
Własności i afordancje technologii cyfrowych	224
Obiekty cyfrowe zawierają ciągi bitów	224
Obiekty cyfrowe są modularne	227
Obiekty cyfrowe są relacyjne	229
Technologie cyfrowe są wirtualne i materialne	234
Technologie cyfrowe są intensywnie innowacyjne	237

Konsekwencje upowszechnienia technologii cyfrowych	241
Technologie cyfrowe zmieniają formy społecznienia	242
Technologie cyfrowe tworzą rzeczywistość społeczną	245
Technologie cyfrowe umożliwiają datafikację, algorytmizację i platformizację	252
Uwagi końcowe	254
Rozdział 7. Teorie datafikacji	255
Wstęp	255
Fenomen wielkich zbiorów danych	256
Wielkie zbiory danych są źródłem nowej wiedzy	256
Wielkie zbiory danych stymulują nowe metodologie badań	261
Krytyczne studia nad danymi	267
Dane nie reprezentują rzeczywistości	268
Dane są asamblażem	272
Uwarunkowania datafikacji	275
Datafikacja jest procesem historycznym	276
Datafikacja jest afordancją technologii cyfrowych	280
Krytyczne ujęcia datafikacji	284
Datafikacja przekształca ramy życia społecznego	286
Datafikacja eksploatuje zaufanie społeczne	288
Datafikacja zmienia dynamikę władzy	290
Datafikacja służy kolonializmowi danych	293
Datafikacja tworzy kapitalizm nadzoru	295
Sprawcze ujęcia datafikacji	298
Datafikacja jest praktyczna	298
Datafikacja może służyć włączeniu	301
Datafikacja może być narzędziem aktywizmu	306
Uwagi końcowe	310
Rozdział 8. Teorie algorytmizacji	311
Wstęp	311
Techniczne ujęcia algorytmów	312
Algorytmy datafikują	312
Algorytmy kształtują sztuczną inteligencję	314
Krytyczne studia nad algorytmami	324
Algorytmy są asamblażami	325
Algorytmy są wydarzeniowe	326
Algorytmy mają habitusy	328
Algorytmy tworzą czarne skrzynki	330

Krytyczne ujęcia algorytmizacji	333
Algorytmizacja pogłębia dyskryminację	334
Algorytmizacja wytwarza nową strukturę społeczną	339
Algorytmizacja przekształca pracę	343
Algorytmizacja ustanawia nowe formy władzy	348
Algorytmizacja tworzy nowe formy wiedzy	354
Nowe odsłony determinizmu technologicznego	359
Uwagi końcowe	364
Rozdział 9. Teorie platformizacji	365
Wstęp	365
Czym jest platforma?	366
Platformy stanowią rynki	368
Platformy są technologiami cyfrowymi	369
Platformy tworzą nowy typ organizacji	372
Mechanizmy platformizacji	375
Dynamika platformizacji	379
Internet ulega platformizacji	380
Platformy stają się infrastrukturami	386
Gospodarczy wymiar platformizacji	389
Platformizacja zmienia zarządzanie pracą	389
Platformizacja transformuje kapitalizm	393
Polityczny wymiar platformizacji	397
Platformizacja przekształca politykę	397
Platformizacja redefiniuje państwo	401
Uwagi końcowe	405
Zakończenie: teoretyzowanie zmiany społecznej	407
Kolejny kryzys	407
Kolejne otwarcie	409
Bibliografia	419
Indeks nazwisk	463